

**Науково-теоретичні аспекти формування готовності майбутніх учителів
трудового навчання та технологій до навчання учнів закладів
загальної середньої освіти декоративно-ужиткового мистецтва**

Анотація. У статті обґрунтовано об'єктивну необхідність і розкрито науково-теоретичні аспекти формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до навчання учнів закладів загальної середньої освіти декоративно-ужиткового мистецтва. Визначено низку суперечностей у системі професійної підготовки вчителів трудового навчання та технологій, що зумовлюють актуальність проблеми; теоретико-методологічні положення досліджуваної проблеми. Сформульовано організаційно-педагогічні умови формування досліджуваного феномену; практичні рекомендації з удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій у контексті дослідження.

Ключові слова: учитель трудового навчання та технологій, готовність до організації діяльності, науково-теоретичні аспекти, організаційно-педагогічні умови, декоративно-ужиткове мистецтво.

Abstract. The article substantiates the objective necessity and reveals the scientific and theoretical aspects of the formation of the readiness of future teachers of labor education and technology to teach students of general secondary education of decorative and applied arts. A number of contradictions in the system of professional training of teachers of labor education and technologies that determine the urgency of the problem have been identified; theoretical and methodological provisions of the researched problem. The organizational and pedagogical conditions of formation of the studied phenomenon are formulated; practical recommendations for improving the training of future teachers of labor education and technology in the context of the study.

Keywords: teacher of labor education and technology, readiness to organize activities, scientific and theoretical aspects, organizational and pedagogical conditions, decorative and applied arts.

Постановка наукової проблеми. Народне ремесло, як скарбниця історичної пам'яті, безпосередній носій самобутньої культури праці, досвіду творчої діяльності попередніх поколінь, відображає педагогічний досвід народу. Воно є найважливішим засобом виховання гармонійно розвинутої особистості, її моральної, трудової, естетичної та технологічної культури, а відтак розглядається нами як суттєвий компонент професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Народні ремесла є дієвим засобом формування художньої та технологічної культури студентів, оскільки в них сучасні майстри знаходять невичерпне джерело краси, гармонії та доцільності. У народних ремеслах, як і в декоративно-ужитковому мистецтві (ДУМ) в цілому, сформовані традиції відображають критерії прекрасного, того, що є фундаментом для розвитку художньої культури особистості сучасного фахівця.

Важливе місце в системі професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, формування їхньої практичної готовності до організації і проведення уроків технологій в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) посідає навчання їх декоративно-ужиткового мистецтва. У сучасних умовах переоцінки цінностей в суспільному житті питання підготовки студентів до навчання учнів ЗЗСО народних ремесел і декоративно-ужиткової творчості набуває особливої актуальності, оскільки швидкими темпами змінюється зміст, структура і характер дії фахівців відповідних професій. Все це зумовлює необхідність набуття студентами нових знань, умінь і навичок щодо навчання учнів народних ремесел і декоративно-ужиткової творчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показав, що проблеми підготовки педагогічних кадрів, формування їхнього творчого потенціалу, розвитку важливих професійних якостей, умінь, стилю мислення, діяльності висвітлюються в багатьох наукових дослідженнях. Серед них визначаються певні напрями, що відображають окремі аспекти: питання професійної підготовки вчителів (І. Зязюн, О. Дубасенюк, Н. Кічук, Т. Люріна, В. Семиченко та ін.); дослідження ефективних способів і методів розвитку творчої особистості в умовах естетичної діяльності (Н. Миропольська, Г. Падалка, Л. Хлебнікова та ін.); формування духовного потенціалу студентської молоді у процесі професійної підготовки (В. Воеводін, О. Олексюк, М. Ткач та ін.); готовність майбутнього вчителя до творчої діяльності (В. Васенко, О. Гришина, Л. Мільто, В. Сирота, Л. Спірін та ін.); ефективні форми та методи розвитку творчих здібностей майбутніх учителів

(Г. Костюк, О. Леонтьєв, Ю. Пелех та ін.). Значний інтерес викликають роботи науковців і практиків О. Абдуллої, В. Андрієвської, Ю. Бабанського, Є. Белозерцева, В. Кан-Калика, В. Сагарди, М. Шкіля та ін., в яких висвітлюються проблеми підготовки студентів педагогічного закладу вищої освіти (ЗВО) до професійної діяльності, вивчаються умови формування й розвитку творчості вчителя тощо. Різноманітні аспекти вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій в умовах реформування вищої освіти відображені у працях Ю. Белової, В. Гетти, Р. Гуревича, Ю. Ковальова, О. Коберника, А. Малихіна, В. Мадзігона, Н. Ничкало, В. Сидоренка, Г. Терещука, В. Титаренко тощо.

Прагнення суспільства до відродження національних духовно-матеріальних цінностей висуває нині перед педагогічною наукою завдання щодо розроблення змісту, засобів, методів, організаційних форм навчання студентів народному декоративно-ужитковому мистецтву. Проте, незважаючи на чималу кількість досліджень з проблем професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій, є ще низка питань у контексті нашого дослідження, що потребують вирішення, зокрема:

- теоретичне вивчення сутності і змісту готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до навчання учнів декоративно-ужиткової творчості;
- визначення об'єктивних критеріїв і показників рівнів готовності вчителя трудового навчання та технологій до навчання учнів ДУМ;
- розроблення теоретичної моделі готовності студентів до навчання учнів ЗЗСО декоративно-ужиткового мистецтва під час вивчення спеціальних дисциплін та організації науково-дослідної і навчально-дослідної роботи студентів;
- вивчення можливостей виробничої та навчальної практик студентів щодо формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до навчання учнів ЗЗСО декоративно-ужиткової творчості.

Мета статті полягає в обґрунтуванні науково-теоретичних аспектів формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до навчання учнів закладів загальної середньої освіти декоративно-ужиткового мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних цілей освіти в Україні нині є реалізація історичної спадкоємності поколінь, збереження, поширення і розвиток національної культури, виховання дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини країни. З-поміж першочергових завдань держави в галузі освіти – гармонізація національних та етнокультурних відносин, збереження і підтримка етнічної й національно-культурної самобутності населення різних регіонів, що передбачає підвищення рівня культури і мистецтва в освіті [3, с. 41]. Саме декоративно-ужиткове мистецтво, «яке в усі часи не лише правдиво відбивало життя та рівень культури нації, а й формувало духовний простір людини», є одним з ефективних засобів у вирішенні цих завдань. «Як один із видів мистецтва, воно надає суспільству духовного багатства, сил і бажання творити гарні й утилітарно придатні речі, виступає дивним феноменом життєстійкості в системі людських знань» [4, с. 204].

Проблеми підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій в педагогічних закладах вищої освіти (ЗВО) до навчання учнів ЗЗСО декоративно-ужиткового мистецтва вирішуються на стику вищої і шкільної педагогіки. Вони всебічно досліджуються науковцями і педагогами-практиками.

Володіння учнями закладів загальної середньої освіти характерними для регіону основними техніками і технологіями створення виробів ДУМ; використання традиційних і сучасних прийомів обробки природних матеріалів, синтезування естетичних та функціональних вимог як провідного способу творення у декоративно-ужитковому мистецтві під час проектування й виготовлення виробу передбачає технологічний компонент освітньої галузі «Технології» [2, с. 230]. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність поглибленого вивчення стародавніх традиційних і кращих сучасних надбань культури майбутніми вчителями трудового навчання та технологій.

Результати аналізу досліджуваної проблеми дають підстави констатувати той факт, що недостатньо розкрито роль і визначено місце національних видів декоративно-ужиткового мистецтва у професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій, не виявлені їх науково-теоретичні основи, не розроблені ефективні методи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до навчання учнів закладів загальної середньої освіти

декоративно-ужиткової творчості.

Теоретичний аналіз літератури та досвіду роботи педагогічних ЗВО з професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до практичної діяльності дав змогу виявити низку суперечностей в цій системі, які й зумовлюють актуальність проблеми, зокрема:

- між потребою закладів загальної середньої освіти в учителях трудового навчання та технологій, які володіють високим рівнем професійної готовності до навчання учнів народних ремесел і декоративно-ужиткової творчості та достатньо низьким рівнем системи підготовки випускників педагогічних ЗВО;
- між потребою у фахівцях з високим рівнем готовності до навчання учнів ЗЗСО декоративно-ужиткового мистецтва та невідповідністю організаційно-педагогічних умов, створених у педагогічних ЗВО;
- між колективним характером розвитку професійних якостей вчителя та необхідністю формування у кожного студента, який навчається за предметною спеціальністю 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології), особистісної значущості професійних знань і вмінь, що необхідні для навчання учнів закладів загальної середньої освіти декоративно-ужиткового мистецтва.

Обґрунтування ґрунтуються на теоретико-методологічних положеннях: на загально-філософському рівні: положення діалектичного вчення, що пов'язані з принципами єдності теорії і практики, вчення про сутність і закони розвитку духовної сфери суспільства; на загальнонауковому рівні: цілісний, системний, компетентнісний та концептуальні підходи як сучасні методи наукового пізнання, які передбачають вивчення явищ об'єктивної дійсності як системи, що динамічно розвивається; особистісно-діяльнісний та аксіологічний підходи до професійно-особистісного розвитку майбутнього вчителя; основоположні ідеї єдності свідомості, особистості та діяльності; ідеї розвитку науки, у тому числі й педагогічної, у поєднанні з іншими формами досягнення буття; на конкретно-науковому рівні: дослідження з проблем професійно-особистісного розвитку майбутнього вчителя; наукові публікації, пов'язані з проблемами оптимізації дидактичних засобів у вищій педагогічній школі; наукові праці, присвячені проблемам вивчення та використання шедеврів декоративно-ужиткового мистецтва.

У структурі готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до навчання учнів ЗЗСО декоративно-ужиткового мистецтва серед основних і необхідних компонентів ми виокремлюємо теоретичні та методичні знання, професійні і прикладні уміння, позитивне ставлення до розглядуваного виду діяльності. Незважаючи на взаємозв'язок, взаємозумовленість і взаємозалежність всіх компонентів готовності, між ними існує певна ієрархія за значущістю. На основі методологічного принципу про провідну роль мотивів в активізації діяльності особистості і результатів вивчення діяльності молодих учителів ми виокремлюємо мотив як такий компонент у її структурі, що має провідне значення.

У контексті особистісно-функціонального і компетентнісного підходу до дослідження діяльності вчителя трудового навчання та технологій зі здійснення орієнтації їх на вибір видів декоративно-ужиткового мистецтва під час навчальної та позанавчальної роботи, нами виокремлені такі види діяльності: конструктивна, організаційна, комунікативно-інформаційна, розвивальна, орієнтаційна, мобілізаційна, дослідна, технічна.

Підвищення рівня готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до навчання учнів технік декоративно-ужиткового мистецтва передбачає вдосконалення освітнього процесу в педагогічному ЗВО за такими напрямками:

- посилення прикладної спрямованості наукових, курсових і дипломних робіт студентів;
- здійснення студентами апробації окремих об'єктів праці на уроках трудового навчання під час педагогічної практики, що сприяє виробленню у майбутніх учителів практичних умінь і навичок з проведення занять з ДУМ та організації декоративно-ужиткової творчості учнів;
- виявлення інтересу та мотивів вибору видів діяльності, що пов'язані з народними ремеслами і промислами, та здібностей учнів до їх практичного виконання, вироблення індивідуального підходу з подальшого розвитку їхніх творчих здібностей;
- розширення прикладної та творчої діяльності студентів в гуртках;
- систематичне включення в їхню роботу проблемної тематики з декоративно-ужиткової творчості, поступове ускладнення змісту і характеру виконуваних студентами творчих завдань, організація регулярних зустрічей з народними майстрами;
- формування позитивної спрямованості студентів до навчання учнів закладів загальної середньої освіти декоративно-ужиткового мистецтва, сприяння засвоєнню ними методів творчого підходу до організації творчої діяльності учнів.

Високу ефективність підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до навчання учнів закладів загальної середньої освіти декоративно-ужиткового мистецтва, на нашу думку, забезпечуватимуть такі організаційно-педагогічні умови:

- застосування організаційних форм і методів навчання студентів відповідно до завдань їхньої методичної підготовки до навчання учнів декоративно-ужиткової творчості;
- безперервне і систематичне включення студентів під час навчально-технологічної, педагогічної практик у процес продуктивної праці та рішення практичних завдань прикладного характеру на уроках, позакласних заняттях з технологій, декоративно-ужиткової творчості;
- урахування професійних якостей, педагогічної майстерності вчителів трудового навчання та технологій, методистів і викладачів університету в наданні практичної допомоги у підготовці студентів до навчання учнів технік декоративно-ужиткового мистецтва;
- використання шедеврів декоративно-ужиткового мистецтва як змістовної основи створення креативного середовища, що сприяє долученню студента до ситуації творчості, експерименту, дослідження;
- відповідна організація виконання дипломних робіт і проєктів з дослідження проблем розвитку декоративно-ужиткового мистецтва з дотриманням педагогічних, організаційних умов;
- включення студентів до виконання дій, що характерні для народних майстрів, з метою активізації у них глибоких переживань та емоційного включення у творчий процес;
- пролонгована організація виконання студентами науково-дослідної та навчально-дослідної роботи: теоретичні та практичні положення рефератів, наукових доповідей, курсових робіт, що розробляються студентами на 1, 2, 3 курсах, у подальшому відображаються у дипломних роботах на 4 курсі, перевіряється ефективність методики їх реалізації за допомогою методів математичної статистики;
- реалізація індивідуально-диференційованого підходу до професійно-особистісного розвитку студентів під час організації їхньої навчально-практичної діяльності.

Досвід практичної діяльності дає змогу сформулювати низку практичних рекомендацій з удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до навчання учнів закладів загальної середньої освіти декоративно-ужиткового мистецтва:

- посилити цілеспрямовану роботу у ЗВО із забезпечення викладачів кафедр педагогіки, методики навчання окремих дисциплін і спеціальних дисциплін науково-методичними матеріалами з використання можливостей народних ремесел і промислів у формуванні готовності студентів до навчання учнів декоративно-ужиткової творчості;
- під час розроблення програм, підручників і навчальних посібників з вищезазначених дисциплін передбачити можливості організації творчої діяльності прикладного характеру;
- включати у зміст педагогічних дисциплін, лекційних, практичних занять педагогічної практики завдання творчого характеру, спрямовані на формування готовності у майбутніх учителів до навчання учнів технік декоративно-ужиткового мистецтва;
- у системі методичної роботи ЗЗСО, інститутів післядипломної педагогічної освіти особливу увагу надавати питанням розвитку, вдосконалення готовності вчителів трудового навчання та технологій до навчання учнів закладів загальної середньої освіти технік декоративно-ужиткового мистецтва.

Висновки. Соціально-педагогічної значущості розглядуваної проблеми; потреби педагогічної науки в переосмисленні форм, методів та умов ефективності формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до навчання учнів закладів загальної середньої освіти технік декоративно-ужиткового мистецтва; необхідність вирішення на теоретичному та практичному рівнях вищезазначених суперечностей визначають подальшу доцільність виявлення основних тенденцій розвитку й адаптації народного декоративно-ужиткового мистецтва в сучасних умовах суспільного розвитку; моделювання готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до навчання учнів ЗЗСО декоративно-ужиткової творчості та експериментальної перевірки його ефективності з відповідним визначенням показників, критеріїв і рівнів сформованості готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до навчання учнів технік ДУМ.

Список використаних джерел:

1. Дрончак Н.А., Шевчук Н.О., Марущак О.В. Методологічні аспекти формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів. *Topical issues of the development of modern science. Abstracts of the 6th International scientific and practical conference.* Publishing House «ACCENT». Sofia, Bulgaria. 2020. P. 617-625.
2. Магдич Я.І., Кашуба А.В., Марущак О.В. Методичні аспекти етнокультурного виховання учнів старшої школи засобами ДУМ. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій*

середньої школи: теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. I. С. 228-232.

3. Марущак О.В., Бабчук Ю.М., Чадюк Г.Ф., Бойчук С.О. Формування у майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва естетичних уявлень засобами орнаментальної композиції. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця, 2020. Вип. I. С. 41-45.

4. Романенко Т.М., Шевченко М.О., Марущак О.В. Декоративно-ужиткове мистецтво як елемент підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до естетичного виховання учнівської молоді. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. 1. С. 204-207.